

L. Derycke ('The public annuity market in Bruges at the end of the 15th century', p. 165-181) werkt met een beperkte steekproef van 155 rentekopers uit de jaren 1478, 1489 en 1492. In het eerste peiljaar was de afzet van de Brugse renten ruimtelijk en sociaal erg ruim, en omvatte ook de internationale handelaars. In het Opstandsjaar 1489 komen uitsluitend Bruggelingen en dan nog voor bescheiden bedragen voor, terwijl in 1492 vooral leidende poorters de toon aangaven.

M. van der Heijden ('Renteniers and the public debt of Dordrecht (1555-1572)', p. 183-195) onderzoekt de samenstelling van de kopers van renten van Dordrecht in 1555 (33 personen) en 1572 (89 personen). Het aandeel van de vrouwen, veelal weduwen, beloopt een derde of meer. In 1572 wordt de afwezigheid van vreemde kopers opgevangen door het hogere aandeel van de leidende politieke klasse.

M. van der Burg en M. 't Hart ('Renteniers and the recovery of Amsterdam's credit (1578-1605)', p. 197-216) beschrijven de evolutie van het financieuzen en het verloop van de schuld van Amsterdam in de crisis en de najaren van de Opstand. Het waren, zoals te verwachten, vooral vermogenden die renten kochten, hoofdzakelijk leden van het stadsbestuur en kooplui of hun weduwen. Opmerkelijk is wel dat zij uit hun investeringen meer haalden dan de doorsnee stedeling.

Ontegensprekelijk hebben de uitgever en de samenstellers van de bundel snel en goed werk verricht, enkele schoonheidsvlekjes niet te na gesproken. Zo vertoont de chronologische x-as van de grafieken op p. 64, 81, 90, 96, 104 en 105 merkwaardige sprongen. De verwijzingen in de laatste twee opstellen naar andere 'genummerde hoofdstukken' in de bundel hadden moeten worden aangepast, want de nummering van de bijdragen ontbreekt.

Raymond van Uytven

Michael Mitterauer, *Warum Europa? Mittelalterliche Grundlagen eines Sonderwegs* (3e druk, München: C.H. Beck, 2004) 348 p. ISBN 3406502229

De auteur wil een bijdrage leveren aan een klassiek vraagstuk uit de sociale en historische wetenschappen, door Max Weber als volgt geformuleerd: welke aaneenschakeling van omstandigheden heeft ertoe geleid dat juist in West-Europa, en alleen hier, culturele verschijnselen optraden die naar later bleek een universele betekenis en geldigheid hadden? Deze vraag wordt ook wel gethematiseerd als 'The Rise of the West' of 'Der europäischen Sonderweg' en hier dus kortweg als 'Warum Europa?' Mitterauer heeft in antwoord op deze vraag een prachtig boek geschreven dat ook zeer goed leesbaar is, vermoedelijk mede omdat het de weerslag is van een reeks hoorcolleges, zodat de zinnen kort en de gedachtelijnen helder blijven. Enthousiast en meestal op overtuigende manier legt hij grote verbanden tussen verschijnselen die de specialist in hoofdlijnen bekend zijn, maar die door de verwerking van vele nieuwe onderzoeksresultaten en de vergelijking met de byzantijnse, islamitische en Chinese culturen in een nieuw daglicht komen te staan.

Mitterauer legt de nadruk op de middeleeuwse grondslagen van Europa. Daarmee zet hij zich af tegen historici die de basis van de aparte ontwikkeling van Europa zoeken in de moderne tijd en zich concentreren op de Industriële Revolutie of op het kapitalisme.

Zijn middeleeuwen worden gevisualiseerd op de kaart van pagina 350: het rijk van Karel de Grote. De Karolingische staatsinstituties incorporeerden belangrijke elemen-

ten van de klassieke beschavingen, maar in de Karolingische periode zorgde ook de kerk voor het doorgeven van het geestelijke antieke erfgoed. Het Karolingische Rijk was de bakermat van de agrarische revolutie (een gelukkig samengaan van nieuwe granen op zware gronden, nieuwe landbouwtechnologie, veeteelt, en daardoor de beschikbaarheid van trekdiere die transport en nijverheid bevorderden), het hofstelsel en de daarmee samenhangende grondheerlijkheid, die de verdringing van patrilineaire door horizontale familieverbanden bevorderde (de oorsprong van de voor Europa kenmerkende corporatieve organisaties). Andere onderwerpen zijn de rol van de kerk bij de kruistochten (die leiden tot patronen voor de Europese expansie) en de rol van de kerk in het opbouwen van tradities voor massacommunicatie, bijvoorbeeld via de preek.

De grenzen van het Karolingische rijk zijn dus belangrijk, maar meteen dient gezegd te worden dat de rol van de kerk een verlegging van die grenzen kan bieden in tijd en ruimte. In de kerk werden bepaalde culturele verschijnselen, zoals het huwelijk op basis van gelijkheid van de partners, geïnstitutionaliseerd en die konden daarmee over de grenzen worden geëxporteerd. Evenwel de concentratie op het Karolingische tijdperk als bakermat houdt in dat latere ontwikkelingen, zoals de opkomst van de stad, geen rol spelen in het verhaal. De as van urbanisatie Italië-Zuid-Duitsland-Nederlanden die in werken van op Nederland gerichte mediëvisten zo'n belangrijke functie vervult, komt in dit boek niet voor. Het is mede daardoor dat de link met de opkomst van het kapitalisme, toch wel een bijzonder kenmerk van (West) Europa, niet goed uit de verf komt, zoals ook Peer Vries terecht opmerkt. Zie zijn 'Middeleeuwen bakermat Westerse voorsprong' in *Mare* 27 (2004), beschikbaar op www.leidenuniv.nl/mare/2004/21/librio4.html, (14 februari 2007).

De vergelijkende pan-Europese benadering die de gerenommeerde, inmiddels geëmeriteerde Weense hoogleraar sociale en economische geschiedenis, toepast is interessant omdat zijn poging aansluit bij een belangrijk vraagstuk: in hoeverre wordt ons geschiedbeeld van Europa bepaald door de Amerikaans-Engelse literatuur, die zich in hoge mate ook weer baseert op Engelstalig materiaal? Wat betreft zijn bronnen maakt Mitterauer zijn pretentie van Europees historicus waar: zestig procent is Duitsstalig, veertig procent is Engels, Frans en Italiaans. Wat betreft zijn toepassing van de vergelijkende methode heb ik wel kritiek.

De structurering van het betoog en de tekst is vaak zwak. Dat is ten eerste te zien aan het ontbreken van een paragraafindeling. Ook heeft ieder hoofdstuk een andere opbouw. De vergelijking met de buitenlandse gevallen zit dan weer aan het begin, dan weer aan het einde, waaruit duidelijk wordt dat de vergelijking vaak meer illustratief is dan daadwerkelijk van belang voor de verklaring. Een probleem waar Mitterauer niet uitkomt, betreft de bronnenpresentatie en -kritiek. Hoofdstuk drie geeft daarvan een treffend voorbeeld: eerst laat hij zien hoe het kerngezin voorkomt in de oudste goederenregisters, daarna presenteert hij het model van het kerngezin, en werkt dat uit met deels dezelfde en deels weer andere bronnen. Ook krijgt men een enkele keer de indruk dat de auteur de essentie van de vergelijkende methode ontgaat. Zo wijst hij er op dat in de randgebieden, Ierland, de Friese gebieden en Scandinavië, het complex van agrarische revolutie-hofstelsel-horizontale familiebanden niet is doorgedrongen, vanwege het uitzonderlijke (natte, koude) ecosysteem, dat nauwelijks graanbouw toeliet, waardoor veeteelt dominant was. Dit legt natuurlijk veel te veel causaliteit bij de natuurlijke gesteltenis. Het zou coherenter zijn als hij zijn eigen these hier voortzet en erop wijst dat deze gebieden heel kort of helemaal geen deel hebben uitgemaakt van het Karolingische kern-Europa en dat ook de eroderende invloed van de antieke beschaving op de culturele wortels van deze gebieden zeer gering of afwezig was.

Ondanks deze tekortkomingen is dit een boeiende en geslaagde poging tot Europese geschiedschrijving. Het omvat grote territoria, het bevat veel interessante ideeën en vele zijn goed uitgewerkt in een relevant en verrijkend vergelijkend perspectief. Zondermeer een mooie en aan te bevelen synthese. Zou dit een vertaling in het Engels halen?

Petra van Dam
Vrije Universiteit Amsterdam

Goffe T. Jensma, *De gemaskerde God. François HaverSchmidt en het Oera Linda-boek* (Zutphen: Walburg Pers, 2004) 467 p. ISBN 9057303442. Tevens verschenen als proefschrift aan de Rijksuniversiteit Groningen 2004.

Aan het eind van de jaren 1860 dook in de kringen van het Fries Genootschap een manuscript op. Het was geschreven in een onbekend, maar niet onontcijferbaar schrift. Integendeel, het manuscript zelf bevatte een pagina waarin het alfabet waarin het geschreven was uit de doeken werd gedaan. De taal was eveneens onbekend, maar kon begrepen worden door diegenen die het Oud-Fries machtig waren, zoals nogal wat werkende leden van het Fries Genootschap.

Naar eigen zeggen bestond het manuscript uit een reeks teksten, geschreven tussen 2000 voor onze jaartelling en 1256. Deze waren doorgegeven en herhaaldelijk overgeschreven door leden van de familie Over de Linden. Bij een telg van die familie, de timmerman Cornelis over de Linden in Den Helder, was het manuscript opgedoken. De teksten zijn van allerlei aard: inleidingen, verhalen, wetgeving, geschiedschrijving, een reisverslag. Samen geven zij het beeld van een verloren matriarchale samenleving, waarin de volgelingen van Frya en Finda het met elkaar aan de stok hebben. De volgelingen van Frya, de Friezen, weten in alles de juiste maat te houden, de nakomelingen van Finda, die naar hun leider Magí ook Magíaren heten, zijn te extreem. De bekende Friese geschiedenis werd door het manuscript vele eeuwen vervroegd, en in verband gebracht met klassieke thema's als de Odyssee en de veroveringen van Alexander de Grote. De meeste van deze deskundigen wisten niet goed raad met het manuscript, maar hadden weinig moeite om vast te stellen dat het niet authentiek was. Eén lid van het genootschap echter, J.G. Ottema, conrector van het Leeuwarder gymnasium en een verdienstelijk classicus, raakte overtuigd van de echtheid. Hij gaf de tekst in 1872 uit en ontpopte zich tot een strijdbaar verdediger van het boek. Hij gaf het de naam Oera Linda boek, naar de oude vorm van de familienaam Over de Linden die in het manuscript zelf gebruikt werd.

Meteen na de ontdekking begon het debat over twee vragen: is het Oera Linda boek echt, en zo niet, wie hebben de vervalsing gemaakt? Bij de eerste vraag kan onderscheid gemaakt worden tussen de vraag of de inhoud waar is, en of het boek echt is. De inhoud van het Oera Linda boek is af en toe gewoonweg dwaas. Het is wel duidelijk dat de naam van de god Neptunus niet echt afgeleid is van Neef Teunis, en dat Germania niet van Gerts mannen komt. Maar dergelijke volksetymologieën komen ook in andere, echte geschriften voor. Hoewel op plaatsen onwaar, zou het Oera Linda boek dus wel een echte oude overlevering kunnen zijn. De echte gelovigen namen en nemen overigens een radicaler standpunt in en slikken het hele Oera Linda boek voor zoete koek. Wie Oera Linda Boek googelt, zal vinden dat op Internet de gelovigen de overhand hebben. De meerderheid van de gevonden sites neemt de tekst voor echt en ten-